

UNIVERSITETET I OSLO

DET SAMFUNNSVITENSKAPELIGE FAKULTET

Sensorveiledning SVEXFAC, våren 2008

Eksamen varer fire timer og består av to deler. Den første delen består av tre oppgaver, hvor kandidatene skal svare på alle oppgavene. I den andre delen av oppgaven skal kandidatene besvare *én* av tre gitte oppgaver.

Sensorene skal sette separate karakterer på hver av de to hoveddelene, som så skal slås sammen til en endelig karakter. De to hoveddelene teller i utgangspunktet tilnærmet like mye. Hvis det er usikkerhet om hva som burde bli den endelige karakteren skal sensor legge mest vekt på del II.

Hvis en kandidat stryker på en av hoveddelene, så skal kandidaten også stryke på eksamen som helhet, uavhengig av hvor godt kandidaten gjør det på den andre delen. Begrunnelsen for dette er at kandidaten da viser manglende kjennskap til pensum som helhet.

De tre oppgavene under del I teller like mye. Hvis en kandidat ikke tilfredsstillir minimumskravene på to av de tre kortsvarsoppgavene, stryker kandidaten på del I, og dermed også på eksamen som helhet. En kandidat kan imidlertid bestå del I selv om kandidaten ikke tilfredsstillir minimumskravene på *én* av oppgavene. Dette fordrer imidlertid at svarene på de to andre kortsvarsoppgavene samlet vurderes som bedre enn karakteren E.

Pensum:

Grimen, Harald: *Samfunnsvitenskapelige tenkemåter*, 3. utgave, Universitetsforlaget 2004.

Artikkelsamling i to bind, nytt pensum våren 2006.

Del I

a) Redegjør for makt som en samordnende prosess.

Pensumreferanse er Grimen: Kap. 4, s. 107-112.

Makt behandles hos Grimen som en av tre samordnende prosesser som i særlig grad vektlegges: Bytte, makt, omsorg. En samordnende prosess defineres som en prosess som binder eller kjeder individer og individers handlinger sammen, og danner grunnlag for grupper, organisasjoner, samfunn.

Grimen tar utgangspunkt i Webers klassiske definisjon av ren makt: Evne til å sette sin vilje gjennom tross motstand. Makt forstås altså som en asymmetrisk relasjon mellom to eller flere aktører med bestemte hensikter som de iverksetter gjennom å tvinge andre til bestemte handlinger. Men denne avgrensningen forteller ikke hvilke midler aktørene benytter for å sette sin vilje gjennom, eller hvorvidt de som underkastes makten aksepterer disse midlene. Derfor skiller Weber mellom makt på den ene siden og herredømme på den andre. Herredømme viser til en legitim maktutøvelse i den forstand at de som underlegges makten aksepterer de midlene som benyttes i utøvelsen av den. Weber formulerer tre idealtypiske konstruksjoner av ulike typer av legitimt herredømme; -tradisjonelt, karismatisk og legalt som skiller seg fra hverandre ved å legitimere makten med henvisning til ulike forhold. Tradisjonelt herredømme begrunnes med henvisning til tradisjon, arv, vane. Karismatisk herredømme med henvisning til personlige egenskaper, nådegaver, utstråling. Legalt herredømme begrunnes med henvisning til lover og regler.

En annen tilnærming til makt som behandles hos Grimen er Hernes' maktmodell. Makt knyttes her til asymmetriske bytterelasjoner hvor aktørene kontrollerer hver sine områder og hvor en av aktørene har større interesse enn den andre i å skaffe seg kontroll med den andres område. Den med størst interesse kan dermed bli kontrollert av den med minst interesse. Dette danner også grunnlag for Hernes' beskrivelse av de såkalte jerntriangler eller trippelallianser mellom politiske organisasjoner, Stortingskomiteer og departementer hvor de kontrollerer hverandre gjennom gjensidige bytterelasjoner.

Resultatet blir i følge Hernes en segmentering av staten med høye "vegger" mellom de ulike sektorene, hvor det blir vanskelig å gjennomføre helhetlige beslutningsprosesser.

Maktforståelse og avgrensning av maktbegreper er knyttet til en stor diskurs innenfor samfunnsvitenskapene, og Grimens framstilling gir sånn sett kun et lite utsnitt av alt det som kunne vært trukket inn. Det betyr også at denne oppgaven kan løses uten eksplisitt kjennskap til dette pensum. Men vi bør her premiere dem som har tilegnet seg dette pensum og som kan vise en god forståelse for Webers og Hernes maktmodeller og kort knytte an til samordnende prosesser. En middels besvarelse bør kjenne herredømmetyperne og gi en rimelig avgrensning av makt og samordnende prosess. En svak besvarelse vil behandle makt mer generelt eller commonsensisk, men hvis dette gjøres helt uten henvisning til pensum og ikke viser forståelse av makt som samordnende prosess kan det ikke regnes som bestått.

b) Gjør rede for Webers klassifikasjon av handlingstyper. Hva innebærer det at dette er idealtyper?

Grimen gjør rede for Webers klassifikasjon på s. 206-209. Weber skiller mellom de følgende 4 handlingstypene:

Formålsrasjonelle handlinger: En aktør A handler formålsrasjonelt dersom A, med bakgrunn i en vurdering av ulike måter å realisere et mål M, handler slik at A på en mest mulig effektiv måte realiserer M. En handling er **subjektivt rasjonell** dersom A velger å realisere sitt mål ved å velge de midlene A selv tror vil realisere målet på en mest mulig effektiv måte. Handlingen er dessuten **objektivt rasjonell** dersom det faktisk også er slik at den måten aktøren tror er best for å oppnå sitt mål, også *er* best for å oppnå sitt mål.

Verdirasjonelle handlinger: A handler verdirasjonelt dersom A på grunn av en moralsk eller religiøs overbevisning velger å handle på en bestemt måte.

Affektuell handling: A handler affektuelt dersom handlingen er styrt av følelsestilstander.

Tradisjonell handling: A handler tradisjonelt når A handler rent vanemessig.

Det er et **minimumskrav** at kandidatene makter å gjøre sånn noenlunde rede for hver av disse handlingstypene. Gjennomsnittlige forklaringer vil nok også illustrere handlingstypene med eksempler, og vise forståelse for hva en idealtipe er. Sterke besvarelser vil kanskje drøfte klassifikasjonen kritisk. Er klassifikasjonen uttømmende? Er kategoriene gjensidig utelukkende? De vil nok også kunne forklare hvordan handlingstypene rent konkret kan bidra til å skape en fortolkning av en aktørs handlinger.

Det vil være relevant å trekke koplinger opp mot prinsipper for barmhjertig fortolkning, teorien om rasjonelle valg, og menneskemodeller, men det forventes ikke at slike koplinger trekkes her.

c) Gjør rede for noen sentrale forskningsetiske hensyn som samfunnsforskere bør føle seg bundet av i forhold til de personene som er gjenstanden for forskningen.

Pensumreferanse: Grimen side 395-407

Milgram: "A behavioral study of Obedience"

Fangen: "Fangens dilemma"

Wikan: "Fattigdom som opplevelse og livskontekst"

Talle: "But it is mutilation" ..."

Ruyter: "Eksempler på brudd"

De følgende normene ble i forelesningen vektlagt som de mest grunnleggende:

- 1) Samfunnsforskeren må unngå å påføre personene som deltar i forskningen noen som helst form for skade.
- 2) Samfunnsforskeren må respektere forskningsobjektene autonomi; deltakelsen i forskningen må være basert på fritt og informert samtykke.
- 3) Samfunnsforskeren må respektere forskningsobjektene privatliv.

Det er et **minimumskrav** at kandidatene makter å gjengi noen slike hensyn. Gjennomsnittlige besvarelser (C) må kunne presentere, forklare, og i noen grad drøfte og problematisere disse eller lignende normer. Spesielt gode besvarelser bør i tillegg gi eksempler på forskning som er problematisk sett i lys av slike normer. I kompendiene finnes artikler og bokutdrag som kan brukes til dette. Slike eksempler ble også brukt i undervisningen.

Del II: Svar på én av disse oppgavene:

a) Hvorfor er objektivitet et viktig ideal for all forskning? Drøft ulike grunner til at det kan være vanskelig å vite om resultatene av samfunnsvitenskapelig forskning er objektive.

Pensumreferanser: Temaet behandles flere steder i Grimens lærebok: Kap. 6, ss. 187-204, Kap. 8, Kap. 13, ss. 369-384.

Weber: "Samfunnsvitenskapenes 'objektivitet'"

Widerberg: "Teoretisk verktøykasse- angrepsmåter og metoder"

Wikan: "Fattigdom som opplevelse og livskontekst"

Talle: "But it is mutilation" ..."

Temaet behandles en rekke ulike steder i pensum, og i forelesninger. Det er vanskelig og sannsynligvis ikke hensiktsmessig å liste konkrete forventninger til besvarelsene. Nedenfor finner dere en kort oppsummering av hovedbehandlingen hos Grimen.

I følge Grimen er en beskrivelse eller oppfatning objektiv i den grad den reflekterer saksforhold i verden slik de er, og ikke perspektivet eller interessene til den som har laget beskrivelsen. Grimen skiller videre mellom realistiske og intersubjektive forståelser av objektivitet. I forelesningen ble det vektlagt at beskrivelser kan være mer eller mindre objektive, og at idealet vil være å gjøre de så objektive som saksforholdet tillater.

I forelesningen ble det vektlagt tre hovedgrunner for objektivitet som vitenskapelig ideal. For det første skal vitenskapelig kunnskap være gyldig for alle, uavhengig av interesser og politisk ståsted. For det andre skal vitenskapen være troverdig, vi skal kunne stole på den. For det tredje er vitenskapelig forskning et kollektivt foretak, hvor forskere stoler på og bygger på andres resultater, og vet at andre forskere må kunne stole på og bygge på deres egne resultater.

Grimen vektlegger 4 hovedgrunner til at man kan så tvil om samfunnsforskningens objektivitet. 1. Problemer med reproduserbarhet; 2. Fortolkningsproblemer; 3. forskeren som forskningens viktigste instrument; og 4. politisk kontroversiell forskning. I diskusjonen rundt dette spørsmålet vil det være positivt å trekke inn bidrag fra kompendiene. Webers diskusjon rundt verdifrihetstesens vil være spesielt relevant.

Et **minimumskrav** er at kandidatene viser en forståelse for hva objektivitet er for noe, og at de klarer å gi en type begrunnelse for hvorfor objektivitet er et viktig ideal i all forskning. Et annet **minimumskrav** er at de angir noen grunner til at det kan være vanskelig å vite om resultatene av samfunnsvitenskapelig forskning er objektive.

Gjennomsnittlige besvarelser (C) vil kunne gjøre greit rede for alt dette, og presentere en rimelig god diskusjon av tematikken.

Solide besvarelser (B og A) vil skille seg ut ved at besvarelsen både går mer i dybden og i bredden enn gjennomsnittsbesvarelsene. Her kan vi også forvente eksempler. Det er rimelig å forvente at det trekkes koplinger både til temaet forskningsopplegg og til verdifrihetstesens.

b) Redegjør for trinnene i forskningsprosessen og relater dette til en diskusjon av viktige forskjeller mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger. Trekk inn eksempler på de ulike typene av forskning.

Pensumreferanse er Grimen kap. 8, Kompendier: Christie, Hellevik, Milgram, Wikan

Trinnene i forskningsprosessen:

1. Problemformulering
2. Designfase
3. Dataproduksjon
4. Analyse
5. Tolkning og testing
6. Presentasjon

Med utgangspunkt i denne modellen presenterer Grimen noen viktige forskjeller mellom kvalitative og kvantitative forskningsopplegg:

Kvalitative opplegg	Kvantitative opplegg
Intensive	Ekstensive
Sikter mot forståelse i dybden	Sikter mot forståelse i bredden
Stor fleksibilitet	Liten fleksibilitet
Fortolkning (samtidig)	Opptelling (etter)
Overførbarhet	Generalisering

I tillegg til denne grunnstrukturen bør også besvarelsen trekke inn de metodene som knyttes til de ulike oppleggene: Feltstudier, intervju, observasjon; deltagende - ikke-deltagende, skjult-åpen, kildestudier, spørreskjema, eksperiment.

Når det gjelder eksempler på de ulike tilnærmingene er det mye å ta av: Grimen legger vekt på Gullestads *Kitchen table society* som det viktigste eksemplet på kvalitativ forskning og Valen og Katz studie *Political Parties in Norway* som eksempel på kvantitativ forskning. Forelesningene har vektlagt Unni Wikan, "Fattigdom som opplevelse og livskontekst", Nils Christie "Ondskapens banalitet i Nord-Norge. Gjensyn med studien av fangevoktere i konsentrasjonsleirene.", (kvalitative) og Ottar Hellevik, "Ungdom og verdier" og Stanley milgram "A behavioral Study of Obedience." (kvantitative).

Det er mye å trekke inn i denne oppgaven så noe av utfordringen vil vel ligge i å gi den en god avgrensning og å vektlegge det viktigste. Det er viktig å understreke at oppgaven først og fremst er en prøve i dette pensum og ikke i generelle metodekunnskaper. En god besvarelse bør vise god forståelse av viktige trekk ved kvalitativ og kvantitativ forskning og trekke inn kompendieartiklene på en fornuftig måte. En middels besvarelse bør ha med mange av de nevnte momentene, men representere mindre kunnskap om artiklene. En svak besvarelse vil mer skjematisk forholde seg til noen hovedtrekk.

c) Diskuter den gjensidige påvirkningsrelasjonen mellom samfunn og vitenskap.

Problemstillingen behandles direkte i kapittel 11, og mer indirekte i kapittel 13. Kompendieartikler som kan trekkes inn er Merton "Science and the social order" og "The normative structure of social science", Tranøy: Vitenskapens normsystemer: dens mening mål og verdi" og "Vitenskap og velferd", Weber: "Samfunnsvitenskapenes 'objektivitet'".

I kapittel 11 knyttes temaet samfunnsvitenskapene og samfunnet innledningsvis til en diskusjon av *sosial teknologi*. Gjennom spørsmålet om hvorvidt samfunnsvitenskapene kan og bør utvikle instrumentell kunnskap, reises diskusjonen av hva slags kunnskap samfunnsvitenskapene skal bidra med, og hvordan denne kunnskapen bør benyttes. Denne diskusjonen knyttes til tre ulike forståelser av samfunnsvitenskapene: Som *selyfortolkning*, som *innovasjon* og som *kritikk*.

Videre vektlegges den vitenskapelige påvirkningen gjennom: utdanning, utredning og planlegning, gjennom politiske beslutninger, gjennom medier og publisering av forskningsresultater. Samfunnet påvirker på den annen side samfunnsvitenskapene gjennom politiske og økonomiske rammebetingelser og gjennom påvirkning av hvilke problemstillinger det forskes på gjennom statlige forskningsprosjekter, gjennom medier og opinion og gjennom oppdrag. I tilknytning til diskusjonen av hvordan samfunnet bidrar til å sette forskningsproblemer på dagsorden nevnes også Webers forståelse av samfunnsvitenskapene som verdirealterte og peker sånn sett videre mot temaer i kapittel 13 knyttet til diskusjonen av verdifrihet og framstillingen av Mertons formulering av vitenskapens etos. Også dette kapitlet kan med andre ord være relevant å trekke inn i denne oppgaven. Tranøys bidrag i kompendiene kan også trekkes inn, i første rekke

”Vitenskap og velferd”, men også ”Vitenskapens normsystemer: dens mening, mål, verdi.” i tilknytning til verdifrihetsdiskusjonen.”

Hvis noen velger å trekke oppgaven i retning av forskningsetikk vil dette være en mindre relevant tolkning, men det er mulig å argumentere for at det kan trekkes inn. Dette gjelder også diskusjonen av profesjoner og profesjonsetikk. Utøvelse av samfunnsvitenskapelige profesjoner er helt klart en av de måter samfunnsvitenskapene påvirker samfunnet på.

En sterk besvarelse vil kunne gi oppgaven en rimelig og pensumrelevant avgrensning og trekke inn flere av de nevnte elementene i en diskusjon som viser god forståelse. En middels besvarelse vil trekke inn noen elementer, men presentere en mer overfladisk diskusjon. En svak besvarelse vil gi en allmenn, lite pensumrelatert diskusjon